

ZEMES ĪPAŠUMA TIESĪBU ATZĪŠANA UZ ZEMES REFORMAS PABEIGŠANAI PAREDZĒTO ZEMI

Ilze Dvinska¹, Anda Jankava²

¹Profesionālā bakalaura studiju programmas Zemes ierīcība un mērniecība 1.kursa studente

²LLU VBF Zemes pārvaldības un ģeodēzijas katedras profesore, Dr.oec.

Kopsavilkums

Darba mērķis ir noskaidrot, kādā kārtībā bijušie zemes īpašnieki varēja pieprasīt un saņemt zemi īpašuma tiesību atjaunošanai.

Atslēgas vārdi: zemes reforma, īpašuma tiesību atjaunošana

Ievads

Zemes reforma bija plānveidīgs, pakāpenisks zemes īpašuma un zemes lietošanas attiecību pārkārtošanas process, kurā ietilpa brīvās, valstij piekrītošās zemes piešķiršana pastāvīgā lietošanā, īpašuma tiesību atjaunošana un pastāvīgā lietošanā piešķirtās zemes izpirkšana (pirkšana), īpašuma tiesību atjaunošana uz zemes reformas pabeigšanai paredzēto zemi, zemes piederības vai piekritības noteikšana valstij vai pašvaldībām, kā arī valstij un pašvaldībai piederošās zemes privatizācija (atsavināšana). Pastāvīgā lietošanā piešķirtās zemes izpirkšana (pirkšana) un īpašuma tiesību atjaunošana noritēja atbilstoši zemes reformu regulējošajiem aktiem lauku apvidos un pilsētās.

Pētījuma metodes un izmantotie materiāli

Darbā tika apkopota informācija, izmantojot normatīvos aktus un izziņas literatūru.

Diskusija un rezultāti

Zemes reformas pamatprincipi Latvijā bija balstīti uz īpašuma tiesību atzīšanu tiem bijušajiem zemes īpašniekiem, kuriem zeme Latvijā piederēja līdz 1940. gada 21. jūlijam (turpmāk – bijušie zemes īpašnieki). Turklāt šīm personām bija prioritāras tiesības zemes pieprasīšanai. Lai gan termiņi attiecīgu pieprasījumu iesniegšanai tika noteikti vairākkārt, 2007. gada 14. jūnijā Saeima pieņēma likumu „Grozījumi likumā „Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos””. Ar to bijušajiem zemes īpašniekiem, tostarp personām, kuras līdz 1940. gada 21. jūlijam uzsāka izpirkt vācu izceļotāju atstātos nekustamos īpašumus no Vispārējās Lauksaimniecības bankas vai Valsts zemes bankas, kā arī šo personu mantiniekiem (turpmāk - baltvācu zemes izpircēji) tika dota vēl viena iespēja pieprasīt zemi īpašuma tiesību atjaunošanai.

Ja bijušie zemes īpašnieki vai baltvācu zemes izpircēji vēlējās atjaunot īpašuma tiesības uz tiem piederējušo zemi, viņiem līdz 2007. gada 28. decembrim bija jāiesniedz pieteikums Centrālajai zemes komisijai (turpmāk – CZK), bet dokumenti, kas pierādīja īpašuma un mantošanas tiesības, bija jāiesniedz līdz 2008. gada 1. septembrim. Saskaņā ar likumu „Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos” zemes reformas pabeigšanas procesa ietvaros lauku apvidos bijušajiem zemes īpašniekiem un baltvācu zemes izpircējiem vai viņu mantiniekiem (turpmāk – pretendenti), īpašuma tiesību atjaunošanai tika nodrošināta iespēja pieteikties uz līdzvērtīgām zemes vienībām (zemi zemes reformas pabeigšanai).

2008. gada 20. decembrī stājās spēkā Ministru kabineta 2008. gada 16. decembra noteikumi Nr.1030 „Centrālajā zemes komisijā iesniegto pieprasījumu izskatīšanas kārtība” (turpmāk - noteikumi), kas paredzēja kārtību, kādā bijušajiem zemes īpašniekiem un baltvācu zemes izpircējiem atjaunojamas zemes īpašuma tiesības. Saskaņā ar šiem noteikumiem pēc attiecīgu pieprasījumu saņemšanas CZK lēma par pretendentu pieprasījumu izskatīšanas prioritāro grupu. Atkarībā no tā, kad tika iesniegts pieprasījums īpašumtiesību atjaunošanai un īpašumtiesības un mantošanas tiesības apliecinājošie dokumenti, tika izdalītas trīs prioritātes grupas:

1. prioritāte tika piešķirta pretendentiem, kuri iesniegumu un īpašuma tiesības un mantojuma tiesības apliecinājošus dokumentus iesniedza līdz 1991. gada 20. jūnijam, kā arī baltvācu zemes izpircējiem vai viņu mantiniekiem, kuriem nebija atjaunotas īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu vai par to nebija piešķirti īpašuma kompensācijas sertifikāti neatkarīgi no pieprasījuma un dokumentu iesniegšanas datuma;
2. prioritāte tika piešķirta pretendentiem, kuri iesniegumu iesniedza līdz 1991. gada 20. jūnijam, bet īpašuma tiesības un mantojuma tiesības apliecinājošus dokumentus līdz 1996. gada 1. jūlijam.
3. prioritāte tika piešķirta pretendentiem, kuri iesniegumu iesniedza pēc 1991. gada 20. jūnija līdz 2007. gada 28. decembrim, bet īpašuma tiesības un mantojuma tiesības apliecinājošus dokumentus pēc 1996. gada 1. jūlija.

Kopumā tiesības pretendēt uz īpašuma tiesību atjaunošanu uz zemes reformas pabeigšanai paredzēto zemi CZK atzina 1066 pretendentiem par 12 982,64 ha, no kuriem 14 % bija pirmās prioritātes pretendenti, 3 % otrās prioritātes, bet pārējie 83 % trešās prioritātes pretendenti.

Iesniegumu izskatīšana katrai prioritātei norisinājās vispirms vietējā līmenī, kad zemes izvēle bija jāveic tajā pagastā, kurā atradās vēsturiskais īpašums, pēc tam rajona līmenī, kad zemes izvēle bija jāveic tajā rajonā, kurā atradās vēsturiskais īpašums, un visbeidzot valsts līmenī, izvēloties zemi visā valsts teritorijā.

Lai nodrošinātu pretendentu īpašuma tiesību atjaunošanas pieprasījumu izskatīšanu vietējo pašvaldību un rajonu līmenī, tika izveidotas zemes reformas pabeigšanas komisijas sadalījumā pa Valsts zemes dienesta teritoriālajām struktūrvienībām, savukārt valsts līmenī pieprasījumu izskatīšanai tika izveidota viena komisija.

Līdz 2010. gada 20. februārim tika izveidotas 6 vietējās pašvaldības līmeņa un rajona līmeņa zemes reformas pabeigšanas komisijas – 4 komisijas Valsts zemes dienesta Vidzemes, Latgales, Kurzemes un Zemgales teritoriālo struktūrvienību apkalpes teritorijās un 2 komisijas Valsts zemes dienesta Rīgas teritoriālās struktūrvienības apkalpes teritorijā (bijušā Ogres rajona un bijušā Tukuma rajona teritorijā), un 1 valsts līmeņa zemes reformas pabeigšanas komisija.

Uzsākot īpašuma tiesību atjaunošanas procesu uz zemes reformas pabeigšanai paredzēto zemi, izvēlei bija pieejamas 7393 zemes vienību ar platību 24 212 ha. (Zemes reformas pārskati, [b.g.]

Zemes reformas pabeigšanai nodotās zemes piedāvāšana pretendentiem sākās ar sarakstu, kurā norādītas zemes reformas pabeigšanai nodotās zemes vienības (turpmāk – zemes saraksts), nosūtīšanu pretendentiem. Pretendentiem viena mēneša laikā bija jāizvēlas līdzvērtīgas zemes vienības, uz kurām tie vēlējās atjaunot īpašuma tiesības, un jāiesniedz

attiecīgs iesniegums izskatīšanai attiecīgajā Reģionālajā vai Valsts līmeņa komisijā (turpmāk – Komisijas). Iesniegumā pretendentiem izvēlētās zemes vienības bija jānorāda prioritārā secībā. Komisiju uzdevums pēc iesnieguma saņemšanas bija apzināt, vai uz zemes vienību nav pieteikušies vairāki pretendenti. Ja uz zemes vienību bija pieteicies viens pretendents, tad Komisijai bija jā sagatavo zemes robežu shēma un jāaicina pretendents to parakstīt. Parakstot zemes robežu shēmu, pretendents apliecināja, ka īpašuma tiesību atjaunošanai bija izvēlējis zemes robežu shēmā attēloto zemes vienību. Ja uz vienu zemes vienību bija pieteikušies vairāki vienas prioritāšu grupas pretendenti, tad priekšrocība bija:

1) pretendētājam, kura izvēlētā zemes vienība vai tās daļa ietilpa mantojamās zemes vēsturiskajās robežās pēc stāvokļa 1940. gada 21. jūlijā;

2) pretendētājam, kuram īpašumtiesību atjaunošana uz mantojamo zemi nav iespējama normatīvajos aktos noteikto ierobežojumu dēļ;

3) pretendētājam, kura izvēlētā zemes vienība atrodas tajā pašvaldībā, kuras budžetā tiek ieskaitītas pretendenta iedzīvotāju ienākuma nodokļa summas;

4) pretendētājam, kurš izvēlējis zemi tajā pašvaldībā, kurā viņiem jau pieder kāda zemes vienība.

Ja uz vienu zemes vienību pieteicās vairāki pretendenti ar vienādām priekšrocībām, tad komisija starp šiem pretendentiem organizēja izlozi. Izvēlēto zemes vienību ieguva tas, kurš to bija izlozējis.

Ja attiecīgajā pagastā zemes reformas pabeigšanai nodotās zemes pietrūka, pretendentiem, kuriem nebija iespēju izvēlēties konkrētas zemes vienības attiecīgajā pagastā vai kuru izvēlētās zemes vienības tika piešķirtas augstākas grupas pretendentiem, tika piedāvātas iespējas izvēlēties zemi otrās kārtas ietvaros. Šiem pretendentiem tika piedāvāts attiecīgā rajona zemes vienību saraksts.

Ja attiecīgajā rajona teritorijā zemes reformas pabeigšanai nodoto zemes vienību visiem pretendentiem nepietika, viņiem tika dota iespēja izvēlēties zemi visā Latvijas teritorijā. Izvēloties zemi cita pagasta teritorijā, bija jāņem vērā noteikumu nosacījumi par līdzvērtīgas zemes platības aprēķināšanas principiem. (Mierkalne u.c., 2012)

Gadījumos, kad atbilstoši kadastrālajai uzmērīšanai zemes gabala platība, uz kuru atzītas īpašuma tiesības, pārsniedza normatīvajos aktos par nekustamā īpašuma objekta noteikšanu minēto pieļaujamo nesaisti, tad uz to zemes gabala daļu, kas pārsniedza platību, uz kuru atjaunojamas īpašuma tiesības, tika atzītas tiesības saņemt zemi īpašumā par samaksu.

Secinājumi

1. Tika dota vēl viena iespēja pieprasīt zemes īpašuma tiesību atjaunošanu uz zemes reformas pabeigšanai paredzēto zemi arī tiem bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem, kuri to nebija izdarījuši normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.
2. Izveidojās atgūto zemes vienību sadrumstalotība. Tās atradās vairākos pagastos, un to platības nebija lielas. Tāpēc daudziem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem radās grūtības apsaimniekot atgūtās zemes vienības, kā rezultātā šīs zemes vienības tika pārdotas vai iznomātas.
3. Zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem zemes īpašuma tiesību atjaunošana bija sarežģīts, laikietilpīgs un dārgs process.

Literatūra

1. Centrālajā zemes komisijā iesniegto pieprasījumu izskatīšanas kārtība: Ministru kabineta 2008.gada 16.decembra noteikumi Nr.1030. [skatīts 2018. gada 18. janvārī]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=185430>.
2. Mierkalne J., Freiberga I., Dambīte D., Bindere S., Grinšpone A., Ciematnieks Ē., Balcere K., Ķīse K., Petrova I., Ozola D., Kalāne L., Kalniņš G., Veitners Z., Krauze Ē. Dombrovskis V. (2012) Zemes reforma – atslēga uz īpašumu: 1990. – 2012. Rīga: LR VZD, 154.-177. lpp.;
3. Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos: LR likums (1997) [skatīts 2018. gada 18. janvārī]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=45729>.
4. Zemes reformas pārskati: VZD mājaslapa [skatīts 2018. gada 18. janvārī]. Pieejams: http://www.vzd.gov.lv/files/par_zemes_reformas_procesu_lauku_apvidos_2014_05_30.pdf.